

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGA**

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai
El. paštas post@socmin.lt

2018-06-22 Nr. (1.19 -2018-601)2-844
I 2018-06-15 Nr. (19.1-33)SD-3450

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS NUTARIMO PROJEKTO NR. 18-7567
"DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS 2002 M. RUGSĖJO 10 D. NUTARIMO
NR. 1422 "DĖL ĮVAIKINIMO APSKAITOS LIETUVOS RESPUBLIKOJE TVARKOS
APRAŠO PATVIRTINIMO" PAKEITIMO" DERINIMO**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su pateiktu derinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 10 d. nutarimo Nr. 1422 „Dėl įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ projektu Nr. 18-7567 (toliau – Nutarimas), teikia žemiau išdėstytas pastabas ir pasiūlymus jo tobulinimui:

1. Nutarimu tvirtinamo Asmenų, norinčių įvaikinti vaikus, ir galimų įvaikinti vaikų apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo projekto (toliau – Aprašas) 1 punkte vartojamą sąvoką „požymius“ siūlytina derinti su Aprašo 4 punkte vartojama sąvoka „sąlygos“.
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl asmenų, norinčių įvaikinti vaikus, ir galimų įvaikinti vaikų apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ projekto 2 punkte nustatyta, kad nuo nutarimo įsigaliojimo dienos, t. y. 2018 m. liepos 1 d., į Norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių užsienyje, sutuoktinių, kurių vienas yra Lietuvos Respublikos pilietis, o kitas – užsienietis, ir užsieniečių sąrašą įrašyti sutuoktiniai, kurių vienas yra Lietuvos Respublikos pilietis, o kitas – užsienio valstybės pilietis, kurių nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje, bus įrašomi į Norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, kurių nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje, sąrašą pagal prašymo įvaikinti vaiką registracijos datą, nekeičiant šiems asmenims suteikto kodo. Manytina, kad tokiu būdu bus koreguojama norinčių įsivaikinti asmenų eilė sąrašė bei gali būti situacijų, kuomet asmens eilė sąrašė gali pasislinkti ir (ar) susidaryti situacija, jog prašymai gauti (registruoti) tą pačią dieną, todėl nebus aišku, kuris asmuo įgaus pirmenybę turint tą patų kodą ir registracijos datą. Pagal numatytą tokį teisinį reguliavimą, gali atsirasti keli vaiko poreikius atitinkantys ir norintys įvaikinti asmenys su tapačia registracijos data sąrašė, tačiau Projekte nėra numatytas teisinis reguliavimas, kuriam asmeniui, esant minėtai situacijai, bus teikiamas prioritetas (ar pagal kokius kriterijus bus teikiamas prioritetas asmeniui(asmenims) tą pačioje situacijoje). Turint omenyje minėtas aplinkybes, siūlytina tiksliau reglamentuoti sąrašo, asmenų norinčių įvaikinti vaiką, sudarymo tvarką.
3. Įvertinant tai, kad pagal Civilinio kodekso 3.209 straipsnio 2 dalį įvaikinti leidžiama tik tuos vaikus, kurie įrašyti į įvaikinamų vaikų apskaitą (sąrašą), išskyrus atvejus, kai įvaikinamas sutuoktinio vaikas arba kai įvaikinamas vaikas, gyvenantis įvaikintojo šeimoje (t.y. vaikas laikomas įvaikinamu tik įrašius jį į apskaitą), siūlytina tikslinti Aprašo 4.8 punkto formuluotę „įvaikinamo vaiko“. Taip pat abejotina, ar Aprašo 4.8 punkte nurodyta sąlyga pati savaime, nesant kitų sąlygų, nurodytų 4.1-4.7 punktuose, yra pakankamas pagrindas įrašyti vaiką į Galimų įvaikinti vaikų sąrašą

(pvz. vaikui nustatyta laikinoji globa (rūpyba) šeimoje, tėvams ar vieninteliam iš tėvų nėra neterminuotai apribota tėvų valdžia ir kt.), todėl siūlytina svarstyti tikslingumą derinti šio punkto nuostatą su 11.6 punkto nuostata (nuolatinė globa (rūpyba)).

4. Siekiant suderinti Aprašo nuostatas su Civilinio kodekso 3.215 straipsnio nuostatomis (įvaikinamo vaiko sutikimas), siūlytina papildyti Aprašo 4 punktą. Paminėtina, jog vaiko nuomonės išklauskimas dėl įvaikinimo numatytas tik Aprašo 15.2 punkte (galimų įvaikinti vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, apskaita).

5. Tikslinti Aprašo 5 punktą, nurodant, jog Tarnybos teritorinis skyrius apie jo veiklos teritorijoje esantį vaiką, kuris gali būti įrašytas į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, informuoja Tarnybos administraciją arba atitinkamai pildytinas Aprašo 3 punktas, pateikiant sąvokų „Tarnyba“, Tarnybos teritorinis skyrius“ išaiškinimus (apibrėžtis).

6. Siūlytina svarstyti galimybę atsisakyti Aprašo 9.1 punkto nuostatų, nes vaikas, neturintis vaiko gimimo liudijimo, asmens tapatybę patvirtinančio dokumento (neregistruotas) vaikas negalėtų (neturėtų) būti įtraukiamas į Galimų įvaikinti vaikų sąrašą, juo labiau siūlomas įvaikinti.

7. Siūlytina suvienodinti vaiko išbraukimo iš Galimų įvaikinti vaikų sąrašo sąlygas (11 punktas) su išbraukimo iš galimų įvaikinti vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, sąrašo sąlyga, numatyta 15.2 punkte (gebantis išreikšti savo nuomonę vaikas atsisako būti įvaikintas). Priešingu atveju lieka neaišku kodėl vaiko nuomonė dėl įvaikinimo yra išklauskama tik tais atvejais, kai jis įrašomas į vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, sąrašą ir siūlomas tarptautiniam įvaikinimui.

8. Siūlytina svarstyti galimybę tobulinti Aprašo 12 punkto formuluotę, vaiko įrašymą į specialiųjų poreikių sąrašą siejant ne tik su laiko (6 mėnesiai) aplinkybe (neatsirado Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių Lietuvos Respublikoje, norinčių įsivaikinti vaiką), bet ir su kompetentingų institucijų pareiga per nurodytą laikotarpį imtis aktyvių veiksmų ieškant vaikui potencialių tėvių (siūlant vaiką įvaikinti).

9. Aprašo 16 punkte nustatyta, kad asmenys, norintys įvaikinti Lietuvos Respublikoje nuolat gyvenantį vaiką, savo gyvenamosios vietos savivaldybės administracijai arba jos įgaliotai socialinių paslaugų įstaigai (globos centrui, socialinių paslaugų centrui, socialinės globos įstaigai) pateikia prašymus ir šiame punkte nurodytus dokumentus, įskaitant ir dokumentus, kuriuose yra informacija apie jų sveikatos būklę, turtinę padėtį, gaunamas pajamas ir kiti ne mažiau svarbūs ir saugotini asmens duomenys. Šis siūlymas kelia abejonių keliais aspektais.

Pirma, siekiant įvaikinimo proceso skaidrumo ir aiškumo, taip pat trumpesnių prašymų bei klausimų, susijusių su įvaikinimo procesu nagrinėjimu, bei administracinės naštos mažinimo pareiškėjams, turėtų būti nustatytas vienas konkretus ir visiems žinomas subjektas, į kurį asmuo turėtų kreiptis dėl įvaikinimo. Pritarus siūlomam reglamentavimui savivaldybėse bus formuojama skirtinga praktika, be to asmuo nežinos kuriam savivaldybės administracijos padaliniiui pateikti prašymą, ar yra įgaliota socialinių paslaugų įstaiga prašymams priimti ir turės aiškintis kokia įstaiga įgaliota priimti prašymus.

Antra, Aprašo 16 punkte nurodytos institucijos nėra susijusios su pradiniu asmens tinkamumo tapti tėviu vertinimu, todėl neaišku, kodėl prašymai turėtų būti teikiami per tarpininkus, o ne tiesiogiai pradinį vertinimą atliekančiam subjektui (Tarnybos teritoriniam skyriui).

Trečia, svarbu atkreipti dėmesį į tretiesiems asmenims, nesusijusiems su asmens pradiniu vertinimu, numatomų teikti asmens duomenų apimtis ir įvertinti, ar siūlomas reglamentavimas neprieštarauja Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatomis ir teismų suformuotai praktikai asmens duomenų apsaugos srityje, nes asmens duomenys bus tvarkomi subjektų, kurie neturi įgaliojimų (nenustatytos funkcijos) spręsti klausimų, susijusių su asmenų tinkamumo tapti tėviais vertinimu.

Ši pastaba taikytina ir Aprašo 18 ir 104 punktams.

10. Aprašo 16.8 punkte nustatyta pareiga asmenims, norintiems įvaikinti, pateikti duomenis apie šeimos (asmens) pajamas per pastaruosius 12 mėnesių, šeimos (asmens) turta,

skolinius įsipareigojimus bei kitas materialinę padėtį patvirtinančias aplinkybes. Atkreiptinas dėmesys, kad jokiam teisės akte iki šiol nėra nustatyti šeimos pajamų pakankamumo ir turinės padėties vertinimo kriterijai (Valstybės kontrolės rekomendacijos, atlikus valstybinį auditą „Įvaikinimo organizavimas, 2014-08-05 ataskaita Nr. VA-P-10-3-9) nėra nustatyti.

11. Civilinis kodeksas (3.210 straipsnis) nustato, kad įvaikinti gali sutuoktiniai, vienas iš sutuoktinių ar nesusituokę asmenys – išimtiniais atvejais. Įvertinus besiformuojančią praktiką, kai įvaikinti siekia tik vienas iš sutuoktinių todėl, kad kitas sutuoktinis negali įsivaikinti dėl priežasčių, nurodytų Civiliniame kodekse (teistumas ir kt.), manytina, kad visais atvejais (net jei nori įsivaikinti vienas iš sutuoktinių) pasirengimas įvaikinti turi būti organizuojamas abiem sutuoktiniams ar faktiškai kartu gyvenantiems asmenims (mokymai, vertinimas), todėl siūlytina atitinkamai papildyti Aprašo IV skyriaus nuostatas.

12. Socialinių paslaugų įstatymo 2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad globos centras – socialinių paslaugų įstaiga, kuri, įgyvendindama vaiko globėjo (rūpintojo) teises ir pareigas, pagal tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį perduoda likusį be tėvų globos vaiką, socialinės rizikos vaiką prižiūrėti budinčiam globotojui, teikia ir organizuoja socialines paslaugas bei kitą pagalbą pagal poreikį vaikui ir budinčiam globotojui, taip pat kitokią pagalbą vaiko tėvams, siekiant grąžinti vaiką į šeimą. Ši teisės norma suformuluota taip, kad įstatymas kitų funkcijų globos centrui nenustato (baigtinis funkcijų sąrašas). Kaip jau buvo minėta vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimesi į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją dėl poįstatyminių teisės aktų, reguliuojančių globos centrų veiklą, suderinimo su Socialinių paslaugų įstatymu, nors įstatymų leidėjas 19¹ straipsnio 8 dalyje įgalioja Vyriausybę ar jos įgaliotą instituciją tvirtinti globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašą, tačiau ši norma nedeleguoja teisės poįstatyminiais teisės aktais praplėsti globos centro įstatyme nustatytų funkcijų baigtinį sąrašą.

Pakartotinai atkreiptinas dėmesys, kad poįstatyminiai aktai yra skiriami įstatymams įgyvendinti ir jie leidžiami pagal galiojančių įstatymų normoms. Poįstatyminiu teisės aktu realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis.

Pateiktame derinti apraše, suteikiant globos centrams funkcijas, nenustatytas Socialinių paslaugų įstatyme, susijusias su ikiteisminėmis įvaikinimo procedūromis, iš esmės sukuriama naujos bendro pobūdžio teisės normos, pakeičiančios Socialinių paslaugų įstatymo normas. Todėl kyla neaiškumų kas yra tikrasis globos centrų veiklos reguliavimo šaltinis – įstatymas ar poįstatyminis teisės aktas (Aprašas). Kaip jau minėta vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimesi į Ministeriją, teisinio tikrumo, aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui. Jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių.

Remdamiesi aukščiau išdėstytu ir manydami, kad Aprašo normos, susijusios su globos centrams priskiriamomis funkcijomis įvaikinimo srityje neatitinka Socialinių paslaugų įstatymo normų, siūlome atitinkamai koreguoti Aprašo normas (aprašo 20, 21, 37, 43, 46, 50, 65, 66 ir kt. punktai). Ta pati pastaba taikytina ir Aprašo VI skyriaus nuostatoms.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Tarnybos atestuoti asmenys šiuo metu darbo ar kitais sutartiniais santykiais yra susiję ne tik su globos centrais, todėl siūlomas teisinis reguliavimas gali sukelti neigiamų padarinių įtėvių (globėjų/rūpintojų) parengimo ir vertinimo procesui.

13. Suderinti Aprašo 21 punkto ir kitas IV skyriaus antro skirsnio nuostatas su Aprašo 3.4 punktu, kuriame kompetencija tikrinti asmenų pasirengimą įvaikinti vaiką, organizuoti mokymus priskirta Tarnybos atestuotiesiems asmenims, o ne globos centrums. Priešingu atveju, pagal siūlomas Aprašo nuostatas nėra aišku kieno kompetencijai priskirtinas asmenų pasirengimas įvaikinti (Aprašo 21 punkte nustatyta, kad globos centras tikrina pasirengimą įvaikinti, 26 punkte – kad tarnybos atestuoti asmenys parengia išvadą dėl pasirengimo įvaikinti, nėra nuorodų kaip Tarnybos atestuoti asmenys susiję su globos centru).

14. Šio rašto 13 punkte nurodyta pastaba galioja ir kitoms Aprašo nuostatoms, todėl siūlytina suderinti Aprašo IV skyriaus sąvokas „globos centras“, „Tarnybos atestuoti asmenys“.

15. Įvertinant tai, kad galiojantys teisės aktai bei derinamas Aprašo projektas nenumato Tarnybos funkcijų, susijusių su asmenų pasirengimo įvaikinti vertinimu, Siūlytina Aprašo 35 punkte nurodytą 20 darbo dienų terminą, per kurį priimamas sprendimas įrašyti norinčius įvaikinti asmenis į įvaikintojų sąrašus, trumpinti kaip nepagrįstai ilgą. Priešingu atveju neaišku, kodėl įrašymo į sąrašą (kai nereikia atlikti jokių papildomų veiksmų) terminas yra ilgesnis, nei, pavyzdžiui, terminas, nustatytas asmenims apsispręsti dėl konkretaus vaiko įvaikinimo.

Pastaba dėl terminų adekvatumo taikytina ir Aprašo 60, 62, 64, 70 bei kitiems punkтам. Taip pat siūlytina suvienodinti terminų skaičiavimo taisykles, atsisakant vienais atvejais skaičiavimo darbo dienomis, kitais – kalendorinėmis dienomis.

16. Tikslinti Aprašo 36 punktą pagal Specialiųjų tyrimų tarnybos 2017 m. kovo 16 d. Nr. 4-01-2162 Antikorupcinio vertinimo išvadą dėl teisės aktų, reglamentuojančių ikiteisminę įvaikinimo procedūrą ir sukonkretinti Aprašo nuostatas, susijusias su asmenų įtraukimu į sąrašą tvarka, numatant atvejus, kai išvados dėl jų pasirengimo gaunamos tą pačią dieną ir kitais STT išvadoje nurodytais atvejais. Ta pati pastaba galioja ir Aprašo 70 punkto nuostatoms.

17. Įvertinant, kad pagal Aprašo 26 punktą išvadą dėl asmenų pasirengimo įvaikinti surašo Tarnybos atestuoti darbuotojai, tikslinti 37 punkto nuostatas, vietoj „globos centras“ įrašant tarnybos atestuoti asmenys“.

18. Nepritarus šio rašto 11 punkte pateiktai pastabai dėl globos centro funkcijų, tikslinti 46 punkto formuluotę, po žodžio „nedelsiant“ įrašant žodžius „bet ne vėliau kaip kitą darbo dieną“.

19. Suderinti Aprašo 50 ir 51 punktų nuostatas, nes neaišku kokiais argumentais remiantis nustatyti skirtingi subjektai, kuriems pateikiama pakartotinė vertinimo išvada.

20. Įvertinant tai, kad vaikui tėviai parenkami pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktoriaus 2015-12-17 įsakymu Nr. BV-80 patvirtintą Įvaikintojų, įrašytų į asmenų, norinčių įvaikinti vaiką, sąrašus, parinkimo siūlomam įvaikinti vaikui tvarkos aprašą ir kartu su Aprašo projektu pateiktame lydraštyje nėra nurodyta, kad šį dokumentą planuojama keisti ar jo atsisakyti, taip pat siekiant teisinio reglamentavimo aiškumo bei įvaikinimo procedūrų skaidrumo, siūlytina suderinti paminėto aprašo ir derinamo projekto nuostatas bei įtvirtinti blanketinę normą, nukreipiančią į Įvaikintojų, įrašytų į asmenų, norinčių įvaikinti vaiką, sąrašus, parinkimo siūlomam įvaikinti vaikui tvarkos aprašą.

21. Įvertinant, kad Civilinio kodekso 3.224 straipsnyje nustatyta pirmenybės įvaikinti eilė, siūlytina Aprašo 56 punkto nuostatas derinti su minėtu kodekso straipsniu. Taip pat 56 Parašo punktas turėtų būti papildytas, nurodant, kad pirmenybę įsivaikinti turi giminaičiai.

22. Tikslinti Aprašo 68.5 punktą, nurodant už kokį laikotarpį turi būti pateikti duomenys apie gautas pajamas (Aprašo 16.8 punkto analogija).

23. Suderinti Aprašo Antrajame skirsnyje vartojamas sąvokas „asmenys“, „šėimos“, „sutuoktiniai“: 78-86 punktuose vartojama sąvoka „asmenys“, 87-101 punktuose „šėima“, „sutuoktiniai“. Pažymėtina, kad Civilinio kodekso nuostatos numato galimybę išimtiniais atvejais įvaikinti ir nesusituokusiems asmenims ar vienam iš sutuoktinių, todėl 87-101 punktuose vartojamos sąvokos nepagrįstai susiaurina įstatymo normos taikymo ribas.

Paminėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė dar 2017 metais atkreipė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos dėmesį į įvaikinimo srityje formuojamą praktiką, kai siaurinamai aiškinamos ir taikomos tiek įstatyminio, tiek poįstatyminio lygmens teisės aktų normos, nepripažįstant tinkamais įvaikinti ir nepradedant ikiteisminės įvaikinimo procedūros nesusituokusiems asmenims, gyvenantiems užsienio valstybėse (tarptautinis įvaikinimas).

Pakartotinai pabrėždami, kad poįstatyminiai teisės aktai negali susiaurinti įstatymo normų taikymo apimčių, juo labiau, kas ne mažiau svarbu – poįstatyminiais teisės aktais negali būti ribojamos asmens teisės ir laisvės, siūloma Aprašo 87-101 vartoti sąvoką „asmenys“.

24. Suderinti Aprašo 104 ir 105 punktų formuluotes, pasirenkant vieną iš dviejų nurodytų subjektų, kuriam turi būti pateiktas prašymas įvaikinti sutuoktinio vaiką.

25. Primintina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2018-06-04 raštu Nr. (1.20-2018-487)2-715 atkreipė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos dėmesį, kad su šių institucijų žinia yra formuojama teisės aktų nuostatų neatitinkanti praktika, kai asmenys (šeimos) pradeda GIMK mokymus negavę vaiko teisių apsaugos skyriaus teigiamo pradinio vertinimo, t.y. neturint duomenų apie galimą jų teistumą, sveikatos būklę, galimą neveiksnumą ar ribotą veiksnumą šioje srityje, kitas svarbias aplinkybes. Ministerijos atstovo iniciatyva šios praktines teisės aktų įgyvendinimo problemos (siuntimas į mokymus be pradinio teigiamo vaiko teisių apsaugos skyrių įvertinimo) pasiūlytos spręsti informuojant Tarnybos atestuotus asmenis apie tai ir nurodant trūkstamų dokumentų sąrašą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pakartotinai prašo užtikrinti vienodos ir teisės aktais pagrįstos praktikos vaiko teisių apsaugos srityje formavimą ir vaiko teisių ir interesų prioritetiškumo principo įgyvendinimą, todėl siūlo įvertinti Aprašo nuostatų papildymo poreikį, nustatant galimybę asmenims pradėti mokymus be pradinio teigiamo įvertinimo.

26. Siekiant įvaikinimo proceso skaidrumo, atsižvelgiant į projektu reguliuojamų santykių svarbą ir korupcijos riziką, siūlytina pateikti kompetentingoms institucijoms Aprašo projektą įvertinimui antikorupciniu požiūriu. Taip pat siūlytina tobulinti šį projektą pagal jau pateiktą Specialiųjų tyrimų tarnybos 2017 m. kovo 16 d. Nr. 4-01-2162 Antikorupcinio vertinimo išvadą dėl teisės aktų, reglamentuojančių ikiteisminę įvaikinimo procedūrą.

Pagarbiai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė